כיתה ז' | תנ"ך | שיעור 5 מתוך 6 | 45 דק' | שמואל א יא, א-טו

ממלכתי: ספר שמואל א נלמד בחטיבת הביניים (קריאה ספרותית-היסטורית, דמויות וערכים). חמ"ד: בתכנית החמ"ד ספר שמואל א משויך לכיתה ח', והיחידה מתאימה גם לה; לימוד עם רש"י, רד"ק, מצודת דוד ואברבנאל. יש לבדוק מול התכנון השנתי של בית הספר.

"ונחדש שם המלוכה": שאול מושיע את יבש גלעד

🎯 מטרות השיעור

- התלמידים יתארו את האיום של נחש העמוני על יבש גלעד ואת התגובה של שאול
- התלמידים יסבירו איך הניצחון הופך את שאול למלך שכל העם מקבל: "וַיַּמְלִכוּ שָׁם אֶת-שָׁאוּל לִפְנֵי ה' בַּגִּלְגָּל"
- התלמידים ינתחו את החלטת שאול "לֹא-יוּמַת אִישׁ בַּיּוֹם הַזֶּה" כסימן למנהיגות, וישלימו את טבלת שלוש ההמלכות

📚 בהתאם לתוכנית הלימודים

בהתאם לתוכנית הלימודים: לפי מתווה משרד החינוך להוראת שמואל א בחמ"ד (תשפ"ז, כיתה ח'), פרק יא: "מלחמת שאול בבני עמון" ו"חידוש המלוכה". הרעיון הגדול במתווה: כוחו של המלך "לחבר בין שמיים (אמונה) לארץ (שדה הקרב) בעת משבר, ולאחד את כל חלקי העם". מיומנות: השוואה (טבלת שלוש ההמלכות).

❓ השאלה הגדולה של השיעור

מתי עם מקבל מנהיג באמת?

בפרק י היו מי שאמרו "מה ישענו זה". בפרק יא שאול מושיע, והעם כולו בא לגלגל לחדש את המלוכה. בשיעור בודקים מה השתנה, ולמה דווקא מעשה הצלה הופך את שאול למלך של כולם.

🚪 כרטיס כניסה (2 דקות)

בתחילת השיעור כל תלמיד עונה בכתב, בלי ציון:

1. מה אמרו בני בליעל על שאול בסוף פרק י, ומה עשה שאול?
2. מה ביקש העם מהמלך בפרק ח (ח, כ)?
3. מה צריך מנהיג חדש לעשות כדי שגם מי שלא בחר בו יקבל אותו?

למורה: שאלה 1 ושאלה 2 מכינות את מבנה השיעור: התנגדות בפרק י, ובפרק יא שאול עושה בדיוק את מה שהעם ביקש – יוצא ונלחם. כך מובן למה "מחדשים את המלוכה".

🧪 פתיחה

מקריאים בקול את התנאי של נחש: "בְּנָקוֹר לָכֶם כָּל-עֵין יָמִין; וְשַׂמְתִּיהָ חֶרְפָּה, עַל-כָּל-יִשְׂרָאֵל". שואלים: למה נחש רוצה דווקא חרפה, ולא רק לנצח? מה המטרה של השפלה כזאת? אחר כך שואלים: אילו הייתם אנשי יבש, למי הייתם פונים?

📖 הסבר למורה

נחש מלך בני עמון חונה על יבש גלעד שבעבר הירדן. אנשי יבש מוכנים להיכנע, אבל נחש דורש לנקר לכל אחד את עין ימין כדי לבזות את כל ישראל. הזקנים מבקשים שבעה ימים לחפש "מוֹשִׁיעַ". השליחים מגיעים לגבעת שאול, והעם בוכה.

שאול חוזר "אַחֲרֵי הַבָּקָר מִן-הַשָּׂדֶה": המלך הנבחר עדיין עובד בשדה. כשהוא שומע, "וַתִּצְלַח רוּחַ-אֱלֹהִים עַל-שָׁאוּל" והוא כועס מאוד. הוא מנתח צמד בקר ושולח את החלקים בכל גבול ישראל: מי שלא ייצא "אַחֲרֵי שָׁאוּל וְאַחַר שְׁמוּאֵל" כך ייעשה לבקרו. העם יוצא "כְּאִישׁ אֶחָד", ושאול מחלק את הצבא לשלושה ראשים ומכה את עמון באשמורת הבוקר.

אחרי הניצחון העם רוצה להרוג את מי שאמרו "שאול ימלך עלינו?". שאול מסרב: "לֹא-יוּמַת אִישׁ בַּיּוֹם הַזֶּה: כִּי הַיּוֹם עָשָׂה-ה' תְּשׁוּעָה, בְּיִשְׂרָאֵל". שמואל מוביל את העם לגלגל, "וּנְחַדֵּשׁ שָׁם, הַמְּלוּכָה", ושם "וַיִּשְׂמַח שָׁם שָׁאוּל וְכָל-אַנְשֵׁי יִשְׂרָאֵל, עַד-מְאֹד". זו ההמלכה השלישית של שאול, והפעם בשמחה של כולם.

📜 הפסוקים (מכון ממרא, נוסח מנוקד)

שמואל א פרק יא, פסוקים א-ח

(א) וַיַּעַל, נָחָשׁ הָעַמּוֹנִי, וַיִּחַן, עַל-יָבֵישׁ גִּלְעָד; וַיֹּאמְרוּ כָּל-אַנְשֵׁי יָבֵישׁ, אֶל-נָחָשׁ, כְּרָת-לָנוּ בְרִית, וְנַעַבְדֶךָּ.

(ב) וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם, נָחָשׁ הָעַמּוֹנִי, בְּזֹאת אֶכְרֹת לָכֶם, בִּנְקוֹר לָכֶם כָּל-עֵין יָמִין; וְשַׂמְתִּיהָ חֶרְפָּה, עַל-כָּל-יִשְׂרָאֵל.

(ג) וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו זִקְנֵי יָבֵישׁ, הֶרֶף לָנוּ שִׁבְעַת יָמִים, וְנִשְׁלְחָה מַלְאָכִים, בְּכֹל גְּבוּל יִשְׂרָאֵל; וְאִם-אֵין מוֹשִׁיעַ אֹתָנוּ, וְיָצָאנוּ אֵלֶיךָ.

(ד) וַיָּבֹאוּ הַמַּלְאָכִים גִּבְעַת שָׁאוּל, וַיְדַבְּרוּ הַדְּבָרִים בְּאָזְנֵי הָעָם; וַיִּשְׂאוּ כָל-הָעָם אֶת-קוֹלָם, וַיִּבְכּוּ.

(ה) וְהִנֵּה שָׁאוּל, בָּא אַחֲרֵי הַבָּקָר מִן-הַשָּׂדֶה, וַיֹּאמֶר שָׁאוּל, מַה-לָּעָם כִּי יִבְכּוּ; וַיְסַפְּרוּ-לוֹ – אֶת-דִּבְרֵי, אַנְשֵׁי יָבֵישׁ.

(ו) וַתִּצְלַח רוּחַ-אֱלֹהִים עַל-שָׁאוּל, (בשמעו) [כְּשָׁמְעוֹ] אֶת-הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה; וַיִּחַר אַפּוֹ, מְאֹד.

(ז) וַיִּקַּח צֶמֶד בָּקָר וַיְנַתְּחֵהוּ, וַיְשַׁלַּח בְּכָל-גְּבוּל יִשְׂרָאֵל בְּיַד הַמַּלְאָכִים לֵאמֹר, אֲשֶׁר אֵינֶנּוּ יֹצֵא אַחֲרֵי שָׁאוּל וְאַחַר שְׁמוּאֵל, כֹּה יֵעָשֶׂה לִבְקָרוֹ; וַיִּפֹּל פַּחַד-ה' עַל-הָעָם, וַיֵּצְאוּ כְּאִישׁ אֶחָד.

(ח) וַיִּפְקְדֵם, בְּבָזֶק; וַיִּהְיוּ בְנֵי-יִשְׂרָאֵל שְׁלֹשׁ מֵאוֹת אָלֶף, וְאִישׁ יְהוּדָה שְׁלֹשִׁים אָלֶף.

שמואל א פרק יא, פסוקים ט-טו

(ט) וַיֹּאמְרוּ לַמַּלְאָכִים הַבָּאִים, כֹּה תֹאמְרוּן לְאִישׁ יָבֵישׁ גִּלְעָד, מָחָר תִּהְיֶה-לָּכֶם תְּשׁוּעָה, (בחם) [כְּחֹם] הַשֶּׁמֶשׁ; וַיָּבֹאוּ הַמַּלְאָכִים, וַיַּגִּידוּ לְאַנְשֵׁי יָבֵישׁ – וַיִּשְׂמָחוּ.

(י) וַיֹּאמְרוּ אַנְשֵׁי יָבֵישׁ, מָחָר נֵצֵא אֲלֵיכֶם; וַעֲשִׂיתֶם לָנוּ, כְּכָל-הַטּוֹב בְּעֵינֵיכֶם.

(יא) וַיְהִי מִמָּחֳרָת, וַיָּשֶׂם שָׁאוּל אֶת-הָעָם שְׁלֹשָׁה רָאשִׁים, וַיָּבֹאוּ בְתוֹךְ-הַמַּחֲנֶה בְּאַשְׁמֹרֶת הַבֹּקֶר, וַיַּכּוּ אֶת-עַמּוֹן עַד-חֹם הַיּוֹם; וַיְהִי הַנִּשְׁאָרִים וַיָּפֻצוּ, וְלֹא נִשְׁאֲרוּ-בָם שְׁנַיִם יָחַד.

(יב) וַיֹּאמֶר הָעָם, אֶל-שְׁמוּאֵל, מִי הָאֹמֵר, שָׁאוּל יִמְלֹךְ עָלֵינוּ: תְּנוּ הָאֲנָשִׁים, וּנְמִיתֵם.

(יג) וַיֹּאמֶר שָׁאוּל, לֹא-יוּמַת אִישׁ בַּיּוֹם הַזֶּה: כִּי הַיּוֹם עָשָׂה-ה' תְּשׁוּעָה, בְּיִשְׂרָאֵל.

(יד) וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל-הָעָם, לְכוּ וְנֵלְכָה הַגִּלְגָּל; וּנְחַדֵּשׁ שָׁם, הַמְּלוּכָה.

(טו) וַיֵּלְכוּ כָל-הָעָם הַגִּלְגָּל, וַיַּמְלִכוּ שָׁם אֶת-שָׁאוּל לִפְנֵי ה' בַּגִּלְגָּל, וַיִּזְבְּחוּ-שָׁם זְבָחִים שְׁלָמִים, לִפְנֵי ה'; וַיִּשְׂמַח שָׁם שָׁאוּל וְכָל-אַנְשֵׁי יִשְׂרָאֵל, עַד-מְאֹד.

שם ה' מובא בכתיב ה'. הפסוקים המלאים בקישורים למטה.

⚖️ כתוב / מפרשים

בצד אחד מה שכתוב בפסוק, ובצד השני פירוש. הפירוש הוא דרך אחת להבין, לא חלק מהפסוק.

📜 **כתוב:** "לְכוּ וְנֵלְכָה הַגִּלְגָּל; וּנְחַדֵּשׁ שָׁם, הַמְּלוּכָה" (שמואל א יא, יד)

💭 **מפרשים:** רש"י מסביר למה צריך לחדש: "לְפִי שֶׁבָּרְאשׁוֹנָה הָיוּ עוֹרְרִים עַל הַדָּבָר, וְעַתָּה נִתְרַצּוּ כֻּלָּם". במצפה היו מתנגדים, ובגלגל כולם מסכימים.

📜 **כתוב:** "לֹא-יוּמַת אִישׁ בַּיּוֹם הַזֶּה" (שמואל א יא, יג)

💭 **מפרשים:** מצודת דוד: "ואין ראוי להמית איש ביום תשועה". שאול מייחס את הניצחון לה', ולא מנצל אותו כדי לנקום.

👩‍🏫 מהלך השיעור (45 דקות)

חומרים: תנ"ך (או דף הפסוקים מהעמוד הזה), מצגת, דף עבודה, לוח

1. כרטיס כניסה (3 דקות)
2. פתיחה: התנאי של נחש – למה חרפה? (4 דקות)
3. קריאה מודרכת של יא, א-ח: האיום, הבכי ותגובת שאול (11 דקות)
4. עבודה בזוגות על יא, ט-טו: הקרב, "לא יומת איש" והגלגל (10 דקות)
5. השלמת טבלת "שלוש ההמלכות של שאול" בקבוצות והצגה (11 דקות)
6. סיכום וכרטיס יציאה (6 דקות)

💬 שאלות לדיון

הבנה (מה כתוב?)

1. מה דרש נחש העמוני מאנשי יבש גלעד?
2. איפה היה שאול כשהגיעו השליחים?
3. מה רצה העם לעשות אחרי הניצחון, ומה ענה שאול?

פרשנות (מה זה אומר?)

1. למה שאול שולח חלקים של בקר בכל הארץ? מה המסר?
2. למה צריך "לחדש" את המלוכה בגלגל, אם שאול כבר נבחר במצפה?

הערכה (מה דעתי?)

1. שאול סולח למי שבזו לו. האם מנהיג צריך לסלוח למתנגדים שלו? מתי לא?
2. מה דעתכם: האם ניצחון במלחמה הוא סיבה טובה לקבל מנהיג?

🏁 סיכום השיעור

שאול מושיע את יבש גלעד ועושה בדיוק את מה שהעם ביקש ממלך: יוצא לפני העם ונלחם. הוא גם מראה גדלות כשאינו נוקם במתנגדיו. בגלגל כל העם ממליך אותו בשמחה. אחרי שלוש ההמלכות, שאול הוא מלך של כולם. בשיעור הבא שמואל נפרד מהעם.

🎟️ כרטיס יציאה (2 דקות)

כתבו משפט אחד: מה ההבדל בין ההמלכה במצפה (פרק י) לבין ההמלכה בגלגל (פרק יא)?

🧭 התאמה לפי זרם

השיעור מתאים לשני הזרמים. ההבדל בדגשים:

ממלכתי

- מנהיגות במשבר: איך שאול מגייס את העם, מארגן צבא ומנצח. ומה הוא עושה עם הכוח שקיבל אחרי הניצחון.
- השוואה בין שלוש ההמלכות כתהליך: מינוי, בחירה ולגיטימציה ציבורית.

ממלכתי-דתי (חמ"ד)

- "וַתִּצְלַח רוּחַ-אֱלֹהִים עַל-שָׁאוּל" ו"הַיּוֹם עָשָׂה-ה' תְּשׁוּעָה, בְּיִשְׂרָאֵל": הניצחון מיוחס לה'.
- אפשר להזכיר שאנשי יבש גלעד יזכרו את הטובה הזאת בסוף הספר (פרק לא), כשיקברו את שאול.

📋 טבלה מארגנת

בשיעור הזה ממלאים את טבלת "שלוש ההמלכות של שאול" (להדפסה, עם מחוון).

💡 הערות למורה

טבלת שלוש ההמלכות נמצאת בעמוד היחידה, עם מחוון. אם הטבלה התחילה בשיעור על פרק י, היום משלימים את השורה השלישית ומסכמים. יבש גלעד נמצאת בעבר הירדן המזרחי; כדאי להראות על מפה. למתקשים: דף עם תמיכה.

📝 בדף העבודה

בדף: האיום של נחש, תגובת שאול, הקרב, "לא יומת איש", טבלת שלוש ההמלכות (השורה השלישית) ומשימת סיכום. יש גם גרסה עם תמיכה.

מקורות

- שמואל א פרק יא – מכון ממרא (נוסח הפסוקים)
- רש"י על שמואל א יא – ספריא
- מצודת דוד על שמואל א יא – ספריא
- מתווה להוראת שמואל א, תשפ"ז – תנ"ך חמ"ד, משרד החינוך (PDF)

מחוון: "ונחדש שם המלוכה": שאול מושיע את יבש גלעד

1. הם הציעו "כרת לנו ברית ונעבדך" – להיכנע ולעבוד אותו. נחש דרש לנקר לכל אחד את עין ימין. הוא רצה להשפיל את כל ישראל ולהראות שאין להם מושיע.
2. שאול בא "אחרי הבקר מן השדה": הוא עדיין עובד כמו איש פשוט. כששמע, רוח אלוהים צלחה עליו והוא כעס מאוד. זה מלמד שהוא צנוע ושאכפת לו מהעם; ברגע האמת הוא פועל.
3. הוא ניתח צמד בקר ושלח את החלקים: מי שלא ייצא אחרי שאול ושמואל, כך ייעשה לבקרו. התוצאה: "ויפל פחד ה' על העם, ויצאו כאיש אחד".
4. את האנשים שאמרו "שאול ימלך עלינו?" (בני בליעל מפרק י). שאול אומר שביום שבו ה' עשה תשועה לא ממיתים אף אחד: הניצחון שייך לה', ואין ראוי לנקום ביום כזה.
5. איפה: בגלגל. מי משתתף: כל העם ושמואל, "לפני ה'". תגובה: זבחי שלמים ושמחה גדולה: "וישמח שם שאול וכל אנשי ישראל עד מאד".
6. תשובה טובה: בפרק י בני בליעל לא האמינו ששאול יושיע. בפרק יא שאול מושיע את יבש גלעד ("ויכו את עמון", יא, יא), והעם ממליך אותו בשמחה בגלגל (יא, טו). שאול אף מסרב להרוג את הבוזים (יא, יג). (ניקוד מוצע: קשר בין הפרקים 2, שני פסוקים 2, ניסוח 1.)

פרשנות מסומנת כפרשנות (רש"י, רד"ק ומצודת דוד מתוך ספריא). נוסח הפסוקים ממכון ממרא; שם ה' מובא בכתיב ה'. ממלכתי: ספר שמואל א נלמד בחטיבת הביניים (קריאה ספרותית-היסטורית, דמויות וערכים). חמ"ד: בתכנית החמ"ד ספר שמואל א משויך לכיתה ח', והיחידה מתאימה גם לה; לימוד עם רש"י, רד"ק, מצודת דוד ואברבנאל. יש לבדוק מול התכנון השנתי של בית הספר.